

Малькова М. А. Педагогическая парадигма французского философа К. А. Гельвеция о воспитании человека

Статья посвящена педагогическим идеям французского философа К. А. Гельвеция о теории и практике воспитания человека. Осуществлен анализ его работ, а в частности „О человеке, его умственных способностях и его воспитании”, показал, что человек со всеми ее возвышенными делами, земными страстями и переживаниями находится в центре внимания. В его трудах особенно четко проявляется тот факт, что прогрессивные философские теории были методологической основой воспитательных идей. Гельвеций считал, что нет врожденных умственных способностей, нет морали как божественного дара, нет врожденных идей, все определяется воспитанием.

Ключевые слова: воспитание, человек, умственные способности, вражденность идей, педагогика, философия.

Mal'kova M. O. Pedagogic Paradigm of French Philosopher K. A. Helvetia about Parenting

Article focuses on the pedagogical ideas of the French philosopher K. A. Helvetia about the theory and practice of upbringing. Look at his work, and in particular „About the man, his mental abilities and his upbringing”, showed that people with all her lofty deeds, earthly passions and experiences is in the spotlight. In his writings, especially clearly evident that philosophical theories were advanced methodological basis of educational ideas. Helvétius maintained that there is no innate mental abilities, there is no morality as a divine gift, no innate ideas, everything is determined by upbringing.

Key words: education, people, mental abilities, heredity ideas, philosophy, pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Карпенко І. М.

УДК 37.013-053.2(477) „189/190”

Л. А. Ярославцева

**ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РУБЕЖІ ХІХ-ХХ СТ.**

Реалізація гуманістичної парадигми, що відображається в усіх державних документах визначає в якості доміанти ідеї дитиноцентризму, що мають важливе значення і набули статусу принципу, при якому дитина стає центральною постаттю в усіх процесах,

пов'язаних з її вихованням, навчанням та розвитком, з метою формування у неї основ життєвої компетентності.

Ідея дитиноцентризму була провідною в багатьох зарубіжних і вітчизняних педагогічних системах та наукових теоріях різних часів.

Зокрема, розробці принципу дитиноцентризму належать праці П. Блонського, Г. Ващенко, К. Вентцеля, Д. Дьюї, Я. Корчака, А. Макаренка, К. Роджерса, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Реалізація ідей дитиноцентризму в контексті розвитку вітчизняної педагогіки знаходять своє відображення в працях сучасних учених: І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Лозової, М. Левківського, О. Сухомлинської та ін.

Метою статті є аналіз різних підходів до реалізації ідей дитиноцентризму у вітчизняній педагогіці, що передбачає дослідження стану розробленості проблеми дитиноцентризму в теорії і практиці вітчизняної педагогіки на рубежі XIX-XX ст..

Розвиток сучасного наукового, історико-педагогічного знання є неможливим без вивчення і аналізу історіографії становлення і впливу зарубіжної реформаторської педагогіки на вітчизняну педагогічну думку.

Так, зокрема, найяскравіший представник педагогіки прагматизму Джон Дьюї поставив дитину у центр педагогічної системи, вказуючи на те, що дитина – сонце, біля неї і повинна обертатися вся освіта; інтереси дитини стають цінностями освіти і основою організації усіх освітніх процесів; виховання та навчання дитини повинні проходити без примусу та натиску [5, с.129].

Маніфестом вільного виховання стала праця «Вік дитини» Елени Кей, яка зазначила, що мета освіти – не передача знань, а гармонійний розвиток дитини на основі її задатків і життєвого досвіду. Кей сформулювала ведучий принцип нового, вільного виховання: „Виходячи з дитини” [5, с. 140].

Цілісна авторська система вільного виховання була створена Селестеном Френе, який мріяв, що „школа майбутнього буде орієнтована на дитину”; наголошував на забезпеченні природного прагнення дитини до знань, створення сприятливих умов для саморозвитку; розвиток індивідуальних творчих можливостей дитини та присутній від природи потреби у самореалізації [6, с. 57].

Вільгельм Август Лай розглядав дитину як активно діючу частину соціального і біологічного середовища, діяльність якої є реакцією на навколишній світ, тому центр виховання він зміщував у сферу діяльності самої дитини. Учений був переконаний, що на розвиток індивідуальності дитини впливає колектив, адже саме тоді, коли діти збираються разом, кожний прагне виявити все те краще, на що він здатний, стає більш діяльним та винахідливим. Концепція Лая стала важливим етапом у пізнанні дитини і розробці педагогічної теорії [5, с. 146].

Не можна залишити поза увагою педагогічну систему Марії Монтессорі, в основу якої покладена ідея гуманістичного вільного

виховання. У центрі педагогіки М. Монтесорі знаходяться такі питання як: недопустимість насилля над дитиною; проблема саморозвитку дитини; створення спеціальної системи виховання та навчання, в якій центральну роль відіграє „підготовлене середовище” та своєрідний дидактичний матеріал; різновіковий підхід до виховання та навчання дітей; необхідність вивчення дитини педагогом задля сприяння її успішному „само будівництву”, її духовному розвитку [6, с. 55].

Отже, істотний вплив на формування вітчизняної педагогічної думки мав рух нового виховання, який сформувався і набув значного розвитку й поширення на рубежі XIX – XX століть. Основою виникнення даного руху безумовно є реформаторська педагогіка, яка сприяла вивченню природи дитинства, поглибленню уваги до особистості дитини, врахуванню її інтересів як основи побудови навчальних програм та застосування методів і форм навчання та виховання. Методологічною основою практичної діяльності реформаторів стали принципи демократизації, гуманізації, соціалізації освіти (навчання і виховання), педоцентризму, забезпечення активного творчого саморозвитку особистості, в основу яких було покладено такі основні ідеї:

Ø відмова від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов’язкове врахування інтересів кожної дитини (В.Лай, А.Біне);

Ø виховання „вільної незалежної особистості”, яка „запалюється любов’ю та керується розумом” (Д. Дьюї);

Ø створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини (М. Монтесорі);

Ø взаємозв’язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом (Е. Торндайк);

Ø забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, врахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально–психологічного комфорту дитини.

Ці ідеї знайшли відображення у таких теоріях: вільне виховання, експериментальна педагогіка, прагматична педагогіка, педагогіка особистості, функціональна педагогіка, трудове навчання і виховання, виховання через мистецтво тощо.

У 20-х рр. XX століття в українській педагогіці набуває розвитку одна з течій реформаторської педагогіки – вільне виховання – напрям у педагогічній теорії і практиці, який розглядає освіту і виховання як допомогу дорослих природному процесу розвитку й саморозвитку дитини в оточуючому її середовищі через набуття власного досвіду, стимуляцію освітньо-пізнавальної діяльності, самоосвіту і самовиховання, де школа є живим організмом, що розвивається разом із дитиною, а вчителю відводиться роль організатора освітнього й виховного середовища, старшого товариша. Теорія та практика вільного виховання передбачає віру у творчість дитини, її саморозвиток, самовияв, оцінку власного життєвого досвіду в розвитку особистості,

активність дитини; самореалізацію дитини як засіб перетворення себе та оточуючого середовища [3].

Причиною розвитку вільного виховання, як стверджує дослідниця А. Растригіна, стала тенденція до зміцнення правової держави і розвитку демократичних свобод, що, в свою чергу, потребувало ініціативи, творчої активності, самостійності кожної людини. У зв'язку з цим намітилася переорієнтація педагогічного процесу на особистість дитини, забезпечення її природного розвитку. Дитина почала сприйматися як активний суб'єкт власного становлення, який потребує свободи для розвитку власних нахилів і задатків. Тобто ідеї вільного виховання віддзеркалювали потребу суспільства в підготовці різнобічно розвинутих ініціативних людей, готових до активної діяльності в різних сферах економічного, державного та громадського життя [8, с. 15].

Дослідження свідчать, що поширення реформаторських ідей суттєво змінили підхід до системи освіти. Їх впровадження зумовили значні позитивні зрушення у вітчизняній педагогічній теорії і практиці. Тобто зміни в суспільному житті з усією гостротою поставили питання про перегляд педагогічного ідеалу і зумовили пошук шляхів виховання активної, ініціативної особистості, здатної до самостійної творчої діяльності [8, с. 16]. Це й послужило головною причиною і поштовхом до того, що паралельно з поширенням реформаторських ідей у зарубіжній педагогіці аналогічний рух активізується й у вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

Ідеї вільного виховання отримують розвиток у програмах суспільно-політичних рухів, проектах реформування системи освіти, демократизації школи, в появі нових „вільних” форм позашкільного виховання. Вітчизняну теорію і практику вільного виховання представляють С. Русова, Л. Толстой, К. Ушинський, С. Шацький та ін.

Так, К. Ушинський здійснив першу спробу цілісного вивчення дитини на засадах антропологічного принципу. Педагог зокрема наголосив, що у вихованні все повинно виходити тільки з живого джерела людської особистості. „...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе”. Таким чином, Костянтин Ушинський з антропологічних позицій визначав залежність успіху інтегрування навчання і виховання від сили, здібностей і знань особистості вихователя, вважаючи, що „...головний вихователь повинен бути головним учителем і викладати найбільш виховуючий, центральний предмет, навколо якого гуртуються всі інші”. Педагогічною антропологією на рівні фізіологічних і психологічних пізнань того часу К. Ушинський намагався відкрити батькам і педагогам велике значення всебічного вивчення дитини .

В основі змісту досконалого процесу виховання, за К. Ушинським, лежить ідея гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини як до найвищої цінності, орієнтація на особистісну спрямованість,

створення умов, які забезпечують її вільний саморозвиток, збереження своєї індивідуальності, входження в соціум та активну життєву позицію соціально-ціннісного спрямування. Саме тому педагог вибудовує парадигму предмету виховання як педагогічного завдання виховання: людина – її душа – діяльність, і називає цей ряд „повним визначенням мети педагогічної діяльності”. Педагог висловлює тверде переконання, що основною метою виховання є людина, оскільки усе у цьому світі (і держава, і народ, і людство) існує тільки для людини, душа – домінуюча сутність людини у порівнянні з тілом, а домінуючою настановою душі є діяльність – „праця душевна, вільна, наповнююча душу людини” [10, с. 373]. Отже, педагог наголошує на зорієнтованості процесу виховання на особистості вихованця, який завжди є метою, а не засобом її досягнення.

Центральною ланкою педагогічної концепції С. Русової є особистість дитини. Вважаючи її найдорожчим скарбом у світі, піклуючись про її майбутнє й ставлячись до неї з великою любов'ю, Софія Федорівна закликала вихователів до активної, прогресивної позиції, до нових пошуків у гуманістичному вихованні, наголошувала на розвитку самостійності дитини, на індивідуальному підході до кожної дитини, дотримуючись принципу природовідповідності виховання.

Ідеї вільного виховання дитини, за С. Русовою, полягали в тому, що дитячі заклади мають нести радість, де діти вчаться без примусу, без крику, в оточенні широкої поваги, розуміння, підтримки, задовольняючи дитячі потреби. Усе виховання дитини має будуватися на пошані до особи, бо „... українська дитина не дуже експансивна, вона вразлива; до неї треба підходити з ласкою, привернути її до себе повагою до її індивідуальності. Треба збудити її цікавість, тоді виявиться талановита вдячна дитина й озветься її глибока чулість” [4, с. 59].

Важливе місце у вітчизняній теорії і практиці вільного виховання займає педагогічна теорія Л. Толстого, який вважав, що людина має право вільно формувати свої переконання та погляди, без будь якого насилля і примусу з боку суспільства, і що дітям присутнє природне вдосконалення та високі моральні якості.

Л. Толстой вважав, що виховувати дитину безглуздо, так як свідомість морального ідеалу у дітей сильніша, ніж у дорослих. Отже, дорослі повинні тільки давати дітям матеріал для того, щоб вони могли самі розвиватися „гармонійно та всебічно”. На думку Л. Толстого, вільне виховання сприяє саморозвитку, саморозкриттю моральних якостей, схильностей і можливостей, закладених у дитині з народження. Він ідеалізував природу дітей, вказував, що „дитячий вік є прообраз гармонії”. Таким образом Лев Толстой у своєму навчанні про свободу у вихованні заперечував правомірність і можливість усвідомленого, цілеспрямованого виховного впливу педагогів і батьків на дітей [1, с. 55].

Внесок у розвиток ідеї вільного виховання зробив теоретик і практик С. Шацький, який разом з учасниками вітчизняного

педагогічного руху відчув потребу „прийти на допомогу” дітям і створити сприятливі умови для їх життя, розвитку, „для вступу в доросле життя”, „для підготовки до життя”; мріяв про школу майбутнього, дім вільної дитини, вільну школу, тобто школу, яка повинна спиратися на дитину.

Педагогічні ідеї Станіслава Шацького покладені в основу трудового виховання, які були запозичені з теорії «вільного виховання» і впроваджувалися в таких закладах: дитячий садок та літня колонія, дитячий клуб (1905 р.), дитяче об'єднання „Сетлемент” (1906 р.), товариство „Дитяча праця та відпочинок” (1909 р.), колонія „Бадьоре життя” (1911 р.) [9].

Аналіз досвіду С. Шацького щодо будівництва школи, як виховної системи дозволяє виокремити її характерні ідеї: „повернення дітям дитинства”; діти повноправні учасники життя; організація навчання з орієнтацією на задоволення дитячих інтересів; відсутність авторитету примусу з боку дорослих, лише любов і довіра; практична робота повинна відповідати дитячій природі та віку дітей.

Отже, серед основних прогресивних ідей вільного виховання можна відзначити ідеї дитиноцентризму: відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості; активність учнів у навчальному процесі; орієнтація на інтереси та досвід учнів; практична спрямованість навчальної діяльності; впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

Таким чином, ідеї теорії і практики реформаторської педагогіки є актуальними в наш час і активно впроваджуються в гуманістичних концепціях виховання та навчання учнів.

Список використаної літератури

- 1. Гончаров Н. К.** Историтко-педагогические очерки / Н. К. Гончаров – М. : „Академия педагогических наук”, 2003.
- 2. Гупан Н. М.** Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Київ ін-т внутр. справ при Національній академії внутрішніх справ України / Н. П. Гупан. – К. , 2000. – 221 с.
- 3. Ідеї педагогів-реформаторів** кінця ХІХ – початку ХХ ст.. як теоретичний фундамент дитячого руху / Н. М. Коляда // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки : збірник / М-во освіти і науки України, Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2009. - №4. – С. 30-34.
- 4. Коваленко Є. І.** Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук; за ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДПУ, 1998. - 214 с.
- 5. Крылова Н. Б.** Очерки понимающей педагогики. / Н. Б. Крылова, Е. А. Александрова. – М. : Народное образование, 2003. – 448 с.
- 6. Левківський М. В.** Історія педагогіки : Навч.- метод. посібник. Вид. 3-

е, доп. навч. пос. / М. В. Левківський – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с. **7. Любар О. О.** Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К. : Знання, 2006. – 447 с. **8. Растригіна А. М.** Розвиток теорії вільного виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці кінця ХІХ – першої половини ХХ століття : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.01 / А. М. Растригіна. – 2004. – 41 с. **9. Творческий опыт** преобразования педагогических систем в ХХ столетии : сборник научных трудов / под ред. А. А. Романова, М. Н. Дементьевой ; Ряз. гос. ун-т им. С. А. Есенина. – Рязань, 2006. – С. 52 – 83. **10. Ушинский К. Д.** Материалы к третьему тому „Педагогической антропологии” // К. Д. Ушинский. Собрание сочинений: В 11 т. – Т. 10. – Москва–Ленинград : Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – С. 53 – 625. – 666 с.

Ярославцева Л. А. Ідеї дитиноцентризму в теорії і практиці вітчизняної педагогіки на рубежі ХІХ-ХХ ст.

У статті висвітлені ідеї дитиноцентризму, які активно почали розвиватися на рубежі ХІХ-ХХ ст. представниками зарубіжної реформаторської педагогіки (Д. Дьюї, Е. Кей, М. Монтесорі та ін.): забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, врахування природи дитини, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом, виховання «вільної незалежної особистості». Ці ідеї знайшли відображення у теорії вільного виховання.

У вітчизняній педагогіці ідеї вільного виховання стали поширюватися у 20-х рр. ХХ століття, представниками якої є С. Русова, Л. Толстой, К. Ушинський, С. Шацький та ін. Серед основних ідей вільного виховання можна відзначити: відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості; орієнтація на інтереси та досвід учнів; впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей.

Ключові слова: дитиноцентризм, вітчизняна педагогіка, реформаторська педагогіка, вільне виховання.

Ярославцева Л. А. Идеи детоцентризма в теории и практике отечественной педагогики на рубеже ХІХ-ХХ вв.

В статье освещены идеи детоцентризма, которые активно начали развиваться на рубеже ХІХ-ХХ вв. представителями зарубежной реформаторской педагогики (Д. Дьюи, Э. Кей, М. Монтесорри и др.): обеспечение свободы и права ребенка во всех проявлениях его деятельности, учет природы ребенка, взаимосвязь личностного развития ребенка с его практическим опытом, воспитание «свободной независимой личности». Эти идеи нашли отклик в теории свободного воспитания.

В отечественной педагогике идеи свободного воспитания стали распространяться в 20-х гг. XX века, представителями которого есть С. Русова, Л. Толстой, К. Ушинский, С. Шацкий и др. Среди основных идей свободного воспитания можно выделить: отсутствие административного контроля, который ограничивает свободу педагогического творчества; ориентация на интересы и опыт школьников; внедрение школьного самоуправления, которое под свободой и самостоятельностью ребенка предусматривает воспитание гуманистических и демократических идей..

Ключевые слова: детоцентризм, отечественная педагогика, реформаторская педагогика, свободное воспитание.

Yaroslavtseva L. A. The Ideas of Detotsentrizm in the Theory and Practise of Home Pedagogy in the Late XIX Century and Early XX Century

The article deals with the ideas of detotsentrizm which started to develop actively in the late XIX century and early XX century by representatives of the foreign reformed pedagogy (D. Dewey, E. Key, M. Montessori and others): providing of freedom and right of a child in all ways of his activity, taking into account his age and individual features, providing of morally-psychological comfort of a child, taking into account interests and necessities of every child, intercommunication of the personal development of a child with his practical experience, education of "free independent personality", creation of educational environment that would recreate studies into the bright element of a child's life. These ideas found their reflection in different theories, especially in the theory of free education.

In a home pedagogy ideas of free education began to spread in 20s of XX century the representatives of which are S. Rusova, L. Tolstoy, K. Ushynskiy, S. Shatskiy and others. Among the basic ideas of free education one can point out: absence of administrative control that limits freedom of pedagogical creation; activity of students in educational process; the orientation on interests and experience of students; practical direction of educational activity; adoption of the school self-government that under freedom and independence of a child envisages education of humanistic and democratic ideas and outlook which are necessary for modern society.

Key words: detotsentrizm, home pedagogy, reformed pedagogy, free education.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Чиж О. Н.